

Preprečevanje korupcije v Romuniji

Ekonomsko ozadje diskurza o preprečevanju korupcije

RĂZVAN DUMITRU

Po razpadu socialističnega sistema je bila v Romuniji uvedena posebna vrsta politične ekonomije, takšna, v kateri so meje med politikom in ekonomijo zabrisane. V 90. letih prejšnjega stoletja so poslovneži, ki so bili dobro povezani s politično elito, privatizirali najvrednejše dobrine socialistične ekonomije in tako obogateli. Po letu 2000 je s pomočjo politikov, ki so bili pripravljene odpreti državo za zahodne politične interese, v Romunijo vstopil zahodni kapital. Vlada, ki jo je takrat vodila Socialdemokratska stranka (*Partidul Social Democrat - PSD*) z Adrianom Năstasejem na čelu, je naglo privatizirala nekatere od preostalih državnih podjetij, ki so jih sedaj prevzela podjetja s sedeži v Evropi in tudi Rusiji, hkrati pa je podpisala pogodbe z različnimi ameriškimi in evropskimi izvajalci.

Eden od glasnikov tujih kapitalskih investicij je bil tudi Traian Băsescu, župan Bukarešte. V prvih letih novega tisočletja je uvedel ukrepe za zaprtje maloprodajnih kioskov, dotakratnih gospodarjev mestnih ulic, in omogočil velikim mednarodnim verigam, kot je na primer Carrefour, da prevzamejo njihovo mesto. Vendar to ni bilo zgolj obdobje, ko so v prostor z največjo koncentracijo prebivalstva v državi vstopile velike mednarodne verige; je tudi obdobje prvih nakupovalnih centrov, prvih velikih infrastrukturnih projektov s tujimi investitorji in prodaje industrijskih kompleksov iz socialističnih časov tujim korporacijam.

Vstop tujega kapitala je omogočil razvoj trgov zunaj lokalno nadzorovanih finančnih tokov. Del romunskega delavstva, še posebej bolj usposobljeni in izobraženi, namreč ni bil več pod neposrednim nadzorom lokalnih gospodarskih in birokratskih oziroma političnih elit, saj so postali njegovi prihodki vezani na tuj kapital.

Bližale so se parlamentarne in predsedniške volitve in razširile so se govornice, da je sklepanje pogodb z investitorji koristilo tudi premierju Adrianu Năstaseju, o katerem je prevladovalo mnenje, da je eden bolj skorumpiranih posameznikov v državi. Splošno prepričanje velikega dela populacije je bilo, da je PSD v celoti najbolj skorumpirana od vseh tranzicijskih strank. K temu je pripomoglo tudi dejstvo, da je bila to najmočnejša stranka postsocialističnega obdobja in dedinja prejšnje infrastrukturne komunistične stranke. To prepričanje je omogočilo, da je na politični parket vstopil karizmatični in agilni populist Traian Băsescu. Băsescu je leta 2004 z zamikom začel kampanjo za naslednjega predsednika, pri čemer je svoj program, ki je temeljil na preprečevanju korupcije, gradil na javnem nezadovoljstvu v postkomunistični Romuniji. Năstaseja in

njegovo vlado je obtožil, da je kupila vstop Romunije v Evropsko unijo, ki je bil predviden za leto 2007. Băsescu se je naslanjal na zakoreninjene predstave o korupciji med politiki in pozival k rešitvi, po kateri je zaslovel Vlad Tepeș (znan tudi kot Vlad Năbădăleț): skorumpirane politike naj se »natakne na kol« pred vladnim poslopjem. Izkoristil je podobo novinca in žrtve državnih oblasti pod vodstvom vplivnega premiera ter na svojo stran pridobil slabo večino volivcev. Njegova zmaga nad manj karizmatičnim Năstasejem je bila nepričakovana.

Politična raba diskurza o preprečevanju korupcije

Po predsedniških volitvah, ki so potekale hkrati s parlamentarnimi, je bila decembra 2004 sestavljena nova koalicija, katere del je postala tudi PSD. V koaliciji sta bili tudi dve nasprotni si stranki: demokrati (Băsescujeva stranka) ter liberalci (ki jih je vodil Călin Popescu-Tăriceanu, kandidat za novega premiera) in humanisti, ki jih je vodil kontroverzni Dan Voiculescu, nekdanje zaposlen v Ceaușescujevi tajni službi.

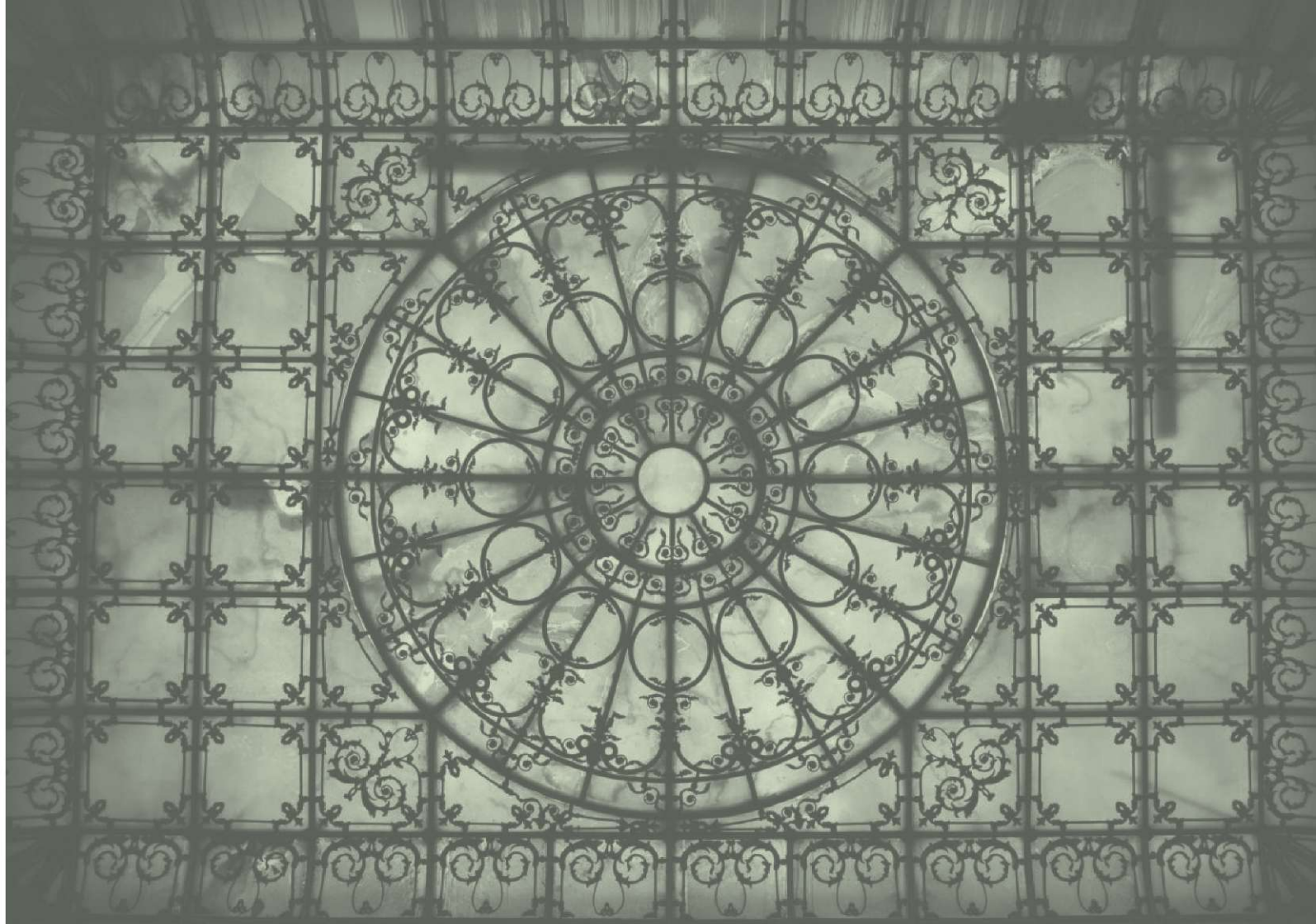
Javnomenjske raziskave so pokazale, da je podporo koaliciji, ki je presegla podporo Băsescuju na volitvah, zvišal prav strog in nepopustljiv diskurz karizmatičnega vodje. Năstaseja je v medijih javno obtožil korupcije, tožilstvo pa je začelo preiskovati izvor njegovega bogastva. Še več: nekaj mesecev po volitvah je začel novi predsednik pritiskati k razbitju koalicije vladajočih strank. Njegov napad je bil osnovan na izpostavljanju dejstva, da stranke vodijo skorumpirani politiki, ki jih podpirajo pomembni poslovneži. Prav tako je trdil, da so odprtju številnih novih televizijskih postaj, primarno namenjenih obveščanju, botrovali politični interesi lokalnih oligarhov.

Ta Năstasejeva podoba je PSD stisnila v kot in Băsescu se je lahko posvetil naslednjemu političnemu cilju: zlomiti Nacionalno liberalno stranko (*Partidul Național Liberal - PNL*) in ustanoviti močno desnosredinsko stranko pod svojim nadzorstvom. Liberalnega premiera je napadel zaradi prijateljskih vezi in zagovarjanja koristi poslovnega tajkuna Dinuja Patriciuja, dolgoletnega podpornika in finančnega svetovalca liberalne stranke.

Institucije za preprečevanje korupcije

Kaj kmalu je predsednik podprl delo tistih akterjev z Ministrstva za pravosodje, ki so bili največji zagovorniki preprečevanja korupcije, in diskurz o preprečevanju korupcije je postal še močnejši. Zatem so stranke izgubile neposreden političen nadzor nad dvema institucijama za preprečevanje korupcije, Nacionalnim direktora-

tom za preprečevanje korupcije (znanim kot DNA) in Nacionalno agencijo za integriteto (znano kot ANI).

DNA je že leta 2005 začel s preiskavo, sredi katere so se zaradi suma pranja denarja in borznih manipulacij znašli tudi Dinu Patriciu in druge pomembne javne osebnosti. Kljub temu da je bilo prekinjeno, pa je dalo to preiskovanje znak, da institucije za preprečevanje korupcije pri svojem delu ne izvezajo vplivnih in bogatih posameznikov. Med predsednikom in večino pripadnikov politične elite je nastal odprt konflikt, čigar posledica je bil začetek parlamentarnega procesa razrešitve predsednika na začetku leta 2007, ki ga je podprla večina poslancev. Opredelili so se tudi medijski konglomerati pod nadzorom bogatih poslovnežev; pri tem so številne medijske hiše spodbujale naracijo o avtoritarnih predsednikovih težnjah in njegovih poskusih vpeljevanja diktature.

Sledila je referendumski kampanja. Băsescu je nadaljeval s populističnim diskurzom o preprečevanju korupcije in s samoviktimizacijo, kar mu je prineslo velik uspeh. Parlamentarni proces razrešitve je bil na referendumu zavrnjen, volivci pa so s tem izkazali močno podporo predsedniku. Posledično se je del Liberalne stranke, ki je bil bližje predsedniku, odcepil in skupaj z demokrati ustanovil novo, predsednikovo Liberalnodemokratsko stranko.

V naslednjih letih je Nacionalni direktorat za preprečevanje ko-

rupcije začel s preiskavo nekaterih ministrov in poslancev – najuglednejši med njimi je bil nekdanji prvi minister Adrian Năstase. Poleg njega so se morali pred očitki o pranju denarja, manipulacijah na borznem trgu in oblikovanju goljufivih privatizacijskih shem braniti tudi vplivni podjetniki, ki so bili javno povezani s politiko – nekateri med njimi so zasedali ministrske položaje.

Javne razprave o korupciji

Leta 2010 je izšel dokumentarni film z naslovom *Kapitalizem – naš skrivni recept*, v katerem so bile prikazane zgodbe samooklicanih priznanih lokalnih podjetnikov. Film je upodobitev zverinjaka ekonomskih plenilcev stremuškega poslovnega okolja brez pravil iz zgodnjih devetdesetih letih. Nekateri od njih so javnosti svojo legitimnost dokazovali s pomočjo medijskih konglomeratov in z dobrodelno dejavnostjo oziroma sodelovanjem s fundacijami, ki so podeljevale štipendije, nagrade in finančne spodbude za dijake, študente, novinarje in druge zaslužne prisilce.

Od samega začetka uvedbe ukrepov za preprečevanje korupcije so medijski kanali v lasti podjetnikov napadali DNA in ANI, ki sta odpirali vedno nove preiskave. Novinarji in komentatorji so pod vprašaj postavljali neodvisnost teh institucij, v ure dolgih pogovornih studijskih oddajah, namenjenih politiki, pa so govorili o

političnih mahinacijah, ki naj bi bile v ozadju preiskav o korupciji med politiki in podjetniki. Jedro teh trditev so bila sumničnja, da predsednik preko nadzora nad institucijami za preprečevanje korupcije, ki jim potrebne informacije dajejo tajne službe, krepi svojo osebno moč. Nekaj medijskih kanalov je strategije preprečevanja korupcije sicer podpiralo, vendar so bili to večinoma časopisi in spletni novičarski portali, televizijski kanali, ki imajo najbolj razširjeno občinstvo, pa so predsednika napadali zaradi prikritega manipuliranja z institucijami za preprečevanje korupcije in pravosodnim sistemom.

Neizprosna televizijska propaganda proti strategijam preprečevanja korupcije je vodila v spreminjanje javnega mnenja, v katerem je vedno bolj odmeval vpliv medijev. Ljudje so se vse bolj delili na predsednikove podpornike in sovražnike, ki so imeli podporo v medijih. Paradoks pa je, da so ljudje kljub večinskemu nezaupanju v kampanjo za preprečevanje korupcije še vedno menili, da je korupcija na državni in politični ravni močno razširjena. Pravzaprav sta k občutku, da so sojenja del politične igre oziroma zavajajoče strategije odvratanja pozornosti od pravih krivcev, vodila prav pomanjkanje zaupanja v državne institucije in prepričanje o vseprisotnosti korupcije.

Preprečevanje korupcije in politične tekme

PDL, stranka, ki podpira predsednika, je na parlamentarnih volitvah leta 2008 sicer zmagala, vendar s tako tesno razliko, da v parlamentu ni mogla sestaviti večine, zato je ob podpori predsednika oblikovala manjšinsko vlado. Predsednikovo mojstrstvo je leta 2009 okusil tudi Mircea Geoană, novi predsednik SPD. Băsescu osebno je svojega vzpenjajočega se protikandidata uničil z razkritjem njegovega nočnega obiska na domu pomembnega medijskega tajkuna, iz katerega je že vse od začetka svojega predsedniškega mandata skrbno ustvarjal državnega sovražnika. Geoană je bil ob razkritju v televizijski oddaji, ki je potekala v živo, povsem paraliziran, Băsescu pa je spremenjena javna podoba protikandidata prinesla glasove, potrebne za vnovično izvolitev na mesto predsednika.

Bitka med Băsescujem ter pomembnimi poslovnimi tajkuni in parlamentarnimi strankami v naslednjih letih ni popuščala. Ena od največjih ovir pri sojenju poslancem je bil poseben zakon, po katerem ima parlament pravico veta na odločitev tožilstva, da preda obtožnice proti članom parlamenta sodišču. Zakon, ki postavlja poslance znotraj pravosodnega sistema v poseben položaj, velja še danes. Najbolj razvpit je ravno primer nekdanjega romunskega premiera Adriana Năstaseja, proti kateremu je DNA sprožila nekaj sodnih postopkov v zvezi s korupcijo, vendar ga je zakon več let ščitil pred obravnavo na sodišču. Zdi se, da se s pravico parlamenta, da prepreči sojenje izvoljenim, strinjata tako opozicija kot stranke na oblasti.

Svetovna ekonomska kriza

Vlada je leta 2010, tj. leto dni po tem, ko je svetovna ekonomska

kriza dosegla svoj vrhunec, v javni sektor zarezala s 25-odstotnim znižanjem plač, za pet odstotkov je zvišala davek na dodano vrednost na vse trgovsko blago, prav tako pa je vpeljala dodatne varčevalne ukrepe na področju socialnih transferjev in uvedla višje davke na goriva ter proizvodnjo in potrošnjo električne energije. Opozicija je hotela tisto leto vzbuditi družbeno nezadovoljstvo: spodbujala je sindikalne demonstracije in splošne stavke, vendar zaman.

Nezadovoljstvo javnosti je izbruhnilo leto dni pozneje, ko je skušal predsednik vsiliti privatizacijo sistema nujne medicinske pomoči v državni lasti, kar je sprožilo razdor med njim in glavnim ustanoviteljem in upravljavcem te službe, ki jo javnost občuduje zaradi njene učinkovitosti.

Băsescujevi pritiski k dodatnim rezom so sprožili nemire v središču Bukarešte. Ljudje so zahtevali odstop predsednika in njegove vlade. Na medijskih kanalih, ki so bili že dolgo zapriseženi nasprotniki predsednika, so hiteli poročati o demonstracijah in spodbujali svoje občinstvo, naj se pridružijo protestom. Vendar pa so mnogi protestniki kljub številnim televizijskim in pozivom opozicijskih strank k demonstracijam sporočali nekaj drugega: da so močno skeptični do strank in političnih elit ter da so vse stranke skorumpirane.

Moč protestov in spremljajoče nasilje sta vlado pripravili do odstopa. Izvoljena je bila nova vlada, ki so jo sestavljali novi obrazi starih strank, vendar tudi ta ni trajala dolgo. Po nekaj tednih sta se dve parlamentarni stranki, dolgoletni Băsescujevi sovražniki SPD in Liberalna stranka, združili v koalicijo, imenovano Socialno-liberalna unija (*Uniunea Social Liberală* – USL). Novo zavezništvo je izreklo nezaupnico vladi in za novega premierja predlagalo Klausu Iohannisa, župana mesta Sibiu. Predsednik je to nominacijo zavrnil, zato je zavezništvo podalo nov predlog: da naj novi premier postane Victor Ponta, predsednik SPD, kar je Băsescu sprejel. Kmalu po tem je bil v reviji *Nature* objavljen članek, ki je razkril, da je Pontov doktorat plagiat, vendar to ni imelo nobenih posledic.

Na presenečenje mnogih, ki so verjeli, da je pravosodni sistem povsem pod nadzorom nosilcev moči, je bil na zaporno kazen končno obsojen Adrian Năstase, politični mentor Victorja Ponte. Pozneje so bili zaradi korupcije ovadeni tudi nekateri ministri, vendar jih je Ponta branil, pri čemer je uporabil agresivno politično retoriko, ki jo je s svojimi napadi na lastno vlado uveljavil predsednik.

V tem sovražnem političnem vzdušju se je v parlamentu začel še en postopek za predsednikovo razrešitev. Obtožbe so bile osredinjene na neprimerno obnašanje v javnosti in spodkopavanje državne moči. V času čakanja na referendum je USL začela veliko javno kampanjo, v kateri je volivce spodbujala h glasovanju proti predsedniku. PDL in drugi Băsescujevi podporniki so na to odgovorili s trditvijo, da gre za *coup d'état*, katerega cilj je zaščita skorumpiranega političnega razreda pred nadaljnjimi sodnimi pregoni. Večina volivcev je na referendumu glasovala za predsednikovo razrešitev, vendar ustavno sodišče zaradi nasprotovanja razrešitvi s strani Evropske unije in Združenih držav Amerike izida ni potrdilo.

Tako populistična instrumentalizacija preprečevanja korupcije kot tudi nasprotni diskurz sta poudarjala isto bistvo problema: da je korupcija družben problem, s katerim se je treba soočiti. Razprave o korupciji so vidno vplivale na politično sceno. Primeri sosednjih držav kažejo, da sta posledici osredotočenja na korupcijo obrat političnega upravljanja države navznoter in splošen dvig privlačnosti alternativnih populističnih diskurzov.

Kaj ostane po koncu populističnih kampanj za preprečevanje korupcije?

Brez težav lahko prepoznamo, da sta Băsescu in njegova zavezniška stranka (PDL) diskurz o preprečevanju korupcije izkoristila v politične namene, vendar pa sta hkrati podpirala gradnjo institucij, pristojnih za pregon in obsodbo primerov korupcije na najvišji ravni. Zanimivo je, da so bili do konca leta 2014 vsi podjetniki iz dokumentarnega filma *Kapitalizem – naš skrivni recept* v zaporu oziroma so svojo zaporno kazen že odslužili, izjema je le Dinu Patriciu, ki je istega leta umrl.

Tako populistična instrumentalizacija preprečevanja korupcije kot tudi nasprotni diskurz pa sta poudarjala isto bistvo problema: da je korupcija družben problem, s katerim se je treba soočiti. Razprave o korupciji so vidno vplivale na politično sceno. Primeri sosednjih držav kažejo, da sta posledici osredotočenja na korupcijo obrat političnega upravljanja države navznoter in splošen dvig privlačnosti alternativnih populističnih diskurzov. Tako se je v romunskem javnem mnenju zasedlo prizadevanje za institucionalno ločitev med ekonomijo in politiko ter med družbo in državo.

Posledično si na naslednjih predsedniških volitvah, decembra 2014, nihče od kandidatov ni drznil odkrito oporekati sprejetim ukrepom za preprečevanje korupcije. Najmočnejši kandidati so zagotovili, da bodo že vpeljane neodvisne pravosodne strukture ostale nedotaknjene. Ponta, ki je do takrat goreče nastopal proti preprečevanju korupcije, se je osredotočil na socialne probleme, na primer na odmrznitev varčevalnih ukrepov v javnem sektorju, njegov protikandidat Iohannis pa je privzel podobo moralnega in dostojnega posameznika, pravega nasprotja bahavemu in skorumpiranemu Ponti.

Na koncu je tekmo dobil Iohannis. Kampanja za preprečevanje korupcije se po volitvah nemoteno nadaljuje in razširja: poleg številnih poslovnežev so zdaj med obtoženimi tudi javni uslužbenci, policisti, sodniki, tožilci, župani in vojaško osebje. Ponto in nekatere njegove sodelavce preiskujejo zaradi pranja denarja in goljufije. Finančna uprava je zasegla hišo predsednika Iohannisa. Nekaterim posameznikom, ki so že skoraj odslužili svoje kazni, sodijo zaradi novih obtožb. Zaradi koruptivnih praks so se v preiskavi znašla tudi nekatera tuja podjetja, na primer Microsoft. Zdi se, da je tok ljudi, ki so bili obtoženi, ki se jim je sodilo in ki so bili obsojeni, neskončen.

Reakcija javnosti ob velikem požaru na rokovskem koncertu, v katerem je umrlo več kot šestdeset ljudi, številni drugi pa so bili poškodovani, kaže na določeni politični trend med ljudmi. Nesreča je na ulice pripeljala na tisoče ljudi, ki so zahtevali odstop premierja in drugih funkcionarjev. Udeleženci protestov in mediji so sporočali isto: korupcija ubija. Javnost je požar povezala s širšim problemom korupcije ter zahtevala boljša pravila in strožje pogoje njihove implementacije.

Te reakcije javnosti signalizirajo, da se bo desetletje neskončnih javnih razprav in političnih bitk, ki se bijejo na ramenih diskurza o preprečevanju korupcije, izteklo v ljudskem pritisku po reorganizaciji povezave med politiko, ekonomijo in institucijami. Na ravni vsakdanjega življenja so spremembe sicer še vedno v povojih, se je pa že začela počasna moralna reevalvacija. To je še posebej presenetljivo, saj je bila majhna korupcija kot način doseganja družbenega in individualnega uspeha v prejšnjih desetletjih splošno sprejeta. Vendar pa so se v zadnjih nekaj letih široki segmenti javnosti obrnili v drugo smer in začeli poudarjati, da je takšen način delovanja nepovraten. Tej spremembi so pritegnili tudi mediji in politični akterji, ki so še pred nekaj leti promovirali cinizem in moralni relativizem. Videli pa bomo, kakšen bo vpliv novega moralnega diskurza proti korupciji na delovanje institucionalne državne infrastrukture.^x

PREVOD: DANIJELA TAMŠE

